

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.11.171](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.171)

УДК 338.24:316.4

Т. О. Бережецька,
студентка,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
ORCID: 0000-0001-6162-208X

АНАЛІЗ ІНДИКАТОРІВ ТА ОЦІНКА СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Т. О. Berezhetska
student, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

ANALYSIS OF INDICATORS AND ASSESSMENT OF THE SOCIAL SECURITY SITUATION IN UKRAINE

На підставі відбору показників з урахуванням накопиченого раніше досвіду українських та міжнародних вчених у галузі економічної безпеки, показників економічної безпеки, визначених відповідними міжнародними організаціями, системи показників оцінки стану формувалося соціальне забезпечення України. Проаналізовано динаміку основних індикаторів та оцінено стан соціальної безпеки України. Виявлено недоліки соціальної політики держави. Основними проблемами, які перешкоджали забезпеченню високого рівня соціального забезпечення протягом періоду дослідження, були: фінансова та економічна криза; ризики бідності, безробіття; ризики невиплати заробітної плати працівникам; низький рівень пенсійного забезпечення; корупція; велика кількість захворювань та недостатній рівень фінансування у сфері охорони здоров'я тощо. Виходячи з вищевикладеного, було запропоновано основні напрямки забезпечення належного рівня соціального забезпечення держави.

Today social tension in Ukraine steadily increases, declining living standards. The negative trends that occur in the social sphere and the accumulated social problems contribute to the emergence of threats to national security and hinder the development of society. Therefore, research into the state of social security in Ukraine with a view to developing preventive measures and preventing threats that can destabilize social and other spheres is a very pressing problem in the current conditions of social development. Under the combined influence of external and internal factors, the dynamics of transformational change in Ukraine were accompanied by a significant increase in political and economic instability, as well as aggravation of social problems. Based on the selection of indicators, taking into account the previously accumulated experience of evaluation, the experience of Ukrainian and international scientists in the field of economic security, economic security indicators determined by the relevant international organizations, a system of indicators for assessing the state of social security of Ukraine was formed. An analysis of the indicators showed that there were only three indicators at the optimum level: the ratio of the average monthly nominal wage to the subsistence level per a person; a ratio of total incomes of 10 percent of the most and least affluent population; the total number of students in full-time educational institutions. The analysis revealed some disadvantages of the state social policy. The major problems that hindered the provision of a high

level of social security during the study period were: the financial and economic crisis; poverty risks, unemployment; risks of non-payment of wages to employees; low level of pension provision; corruption; large number of diseases and insufficient level of financing in the field of public health, etc. Based on the above, main directions of ensuring the proper level of social security of the state were offered. The main directions of social policy of Ukraine for ensuring the proper level of social security of the state should be: improvement of state social standards and guarantees; reforming the social protection system and social services; minimization of social risks and dangers; social risk insurance; reforming the health care system; introduction of modern educational reforms; introduction and implementation of measures aimed at combating corruption, etc.

Ключові слова: соціальна безпека; індикатори соціальної безпеки; стимулятори; дестимулятори; соціальна політика.

Key words: social security; social security indicators; stimulants; disincentives; social policy.

Постановка проблеми. Сьогодні соціальна напруженість в Україні стабільно посилюється, знижується життєвий рівень та добробут населення. Негативні тенденції, які мають місце у соціальній сфері та накопичені соціальні проблеми сприяють появі загроз національній безпеці та заважають розвитку суспільства. Тому дослідження стану соціальної безпеки в Україні з метою розробки превентивних заходів та недопущення загроз, які можуть дестабілізувати соціальну та інші сфери є дуже актуальною проблемою у сучасних умовах розвитку суспільства. Під дією сукупного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, динаміка трансформаційних змін в Україні супроводжується значним посиленням політичної та економічної нестабільності, а також загостренням соціальних проблем.

Ситуація, яка склалася у наш час в українському суспільстві є показовою при визначенні актуальності проблеми оцінювання національної безпеки, зокрема, у соціальній сфері, що являє собою концептуальну основу соціально-економічного розвитку України. Низький рівень соціальної безпеки суспільства визначається низьким рівнем захищеності людей, не досить оптимістичними перспективами щодо соціальної, трудової та інноваційної активності суспільства, високим рівнем безробіття, бідності, злочинності, посиленням міграційних процесів (впливом кваліфікованої робочої сили), а також розвитком корупції та тіньових відносин. Вищезазначені негативні явища підривають національну єдність та консолідованість української нації, знецінюють перспективи на успішне майбутнє як держави в цілому, так і кожної окремої людини.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Особливості формування та розвитку соціальної безпеки в цілому, її складові, а також стан і види загроз чи небезпек досліджували такі науковці й учені, як А. М. Колот, В. В. Роговий, Е. М. Лібанова, І. Ф. Гнибіденко, О. О. Беляєв, О. Ф. Новікова; Н. Г. Мехеда та Є. В. Грабко (вивчали, зокрема, механізм управління соціальною безпекою на державному та регіональному рівнях); О.М. Палій (виявила проблеми діагностики соціальної безпеки й обґрунтувала методологію визначення її показників, визначивши перспективи розвитку соціальної безпеки) [1].

Також важливі теоретико-методологічні та практичні проблеми забезпечення соціальної безпеки розкриті в працях відомих учених М.Волгіна, В.Гошовської, В.Куценка, Г.Ситника, В.Трощинського, В.Удовиченка, Б.Мініна, В.Скуратівського, С.Пирожкова, О.Давидюка, Л.Весельської, Н.Коленди та інших [2 – 4].

Вагомі результати щодо оцінювання соціальної безпеки містяться у наукових працях Завори Т.М., Чепурного О.В., які запропонували методичні засади щодо забезпечення соціальної безпеки регіону та визначили роль соціальної складової у забезпеченні національної безпеки України [5 – 6].

Експертне оцінювання соціальної безпеки в Україні здійснено науковцями Новіковою О.Ф., Сидорчук О.Г., Паньковою О.В. [7]. Ю.М. Харазішвілі і Є.В. Дронь займалися прогнозуванням індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі [8].

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є аналіз індикаторів та оцінка сучасного стану соціальної безпеки України для визначення напрямів його покращення.

Виклад основного матеріалу. Формування переліку індикаторів для оцінювання рівня економічної безпеки, згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженими Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, від 29.10.2013 №1277, здійснюється на основі відбору показників, з урахуванням попередньо накопиченого досвіду оцінювання, напрацьовань українських та міжнародних учених у сфері економічної безпеки, показників економічної безпеки, визначених профільними міжнародними організаціями, нормативними документами ЄС тощо, цільових орієнтирів, установлених у національних програмах розвитку [9].

Шляхом аналізу індикаторів оцінювання соціальної безпеки, було досліджене становище соціальної безпеки в Україні за 2013 – 2018 рр. (табл. 1) [10, 11].

Таблиця 1.
Динаміка індикаторів соціальної безпеки України за 2013 – 2018 роки

Назва індикатора	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, %	21,2	19,6	22,2	20,2	23,5	23,1
Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	2,8	3,0	3,2	3,4	4,2	4,4
Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	1,5	1,6	1,5	1,4	1,3	1,8
Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	4,6	4,4	4,5	4,2	4,5	4,7
Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	56,4	57,0	57,8	56,0	54,8	54,1
Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % ВВП	4,2	3,6	3,6	3,2	3,4	3,3
Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % ВВП	7,3	6,4	5,8	5,4	6,0	5,9
Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	47,8	45,1	37,2	40,2	43,1	40,9
Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	68,0	59,6	56,0	54,8	52,0	52,0
Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6—17 років	83,0	78,4	78,5	78,5	79,1	78,5
Сума невиплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, %	2,5	2,2	7,0	4,8	3,4	3,7
Рівень зайнятості населення у віці 15—70 років, відсотків населення відповідної вікової групи	60,3	56,6	56,7	56,3	56,1	57,1

Аналіз індикаторів показав, що на оптимальному рівні знаходяться лише 3 індикатори: відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу; співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів); загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів.

Рис. 1. Динаміка відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу за 2013 – 2018 рр.

Починаючи з 2013 року можна спостерігати збільшення рівня показника «відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу», значення якого вже у 2014 році (3,0 разів) досягає оптимального, а далі, протягом кожного наступного року до 2017 р. навіть перевищує оптимальне значення і в 2018-му році дорівнює 4,4 (разів). Оскільки, даний індикатор є стимулятором, його збільшення сприяє покращенню стану соціальної безпеки України.

Проаналізувавши динаміку індикатора «співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення» за 2013—2018 рр., можна зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду цей показник залишався майже сталим і був наближений до оптимального значення.

Протягом досліджуваного періоду значення загальної чисельності учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів були наближені до оптимального, і мала місце тенденція до збільшення цього індикатору, що досить позитивно вплинуло на стан соціальної безпеки України в 2013—2018 рр.

На задовільному рівні знаходяться 3 індикатори: частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів (має тенденції до зниження до незадовільного рівня); обсяг видатків зведеного бюджету на освіту; рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 років (має тенденції до зниження до незадовільного рівня).

Показник «частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів» є дестимулятором і найвищого рівня він досяг у 2017 році (23,5%), що більше, ніж незадовільне значення даного показника. Для того, щоб покращити ситуацію у майбутньому, необхідно підвищити соціальні стандарти, розмір мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму.

Зобразимо динаміку частки населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів протягом 2013—2018 рр. графічно (рис. 2).

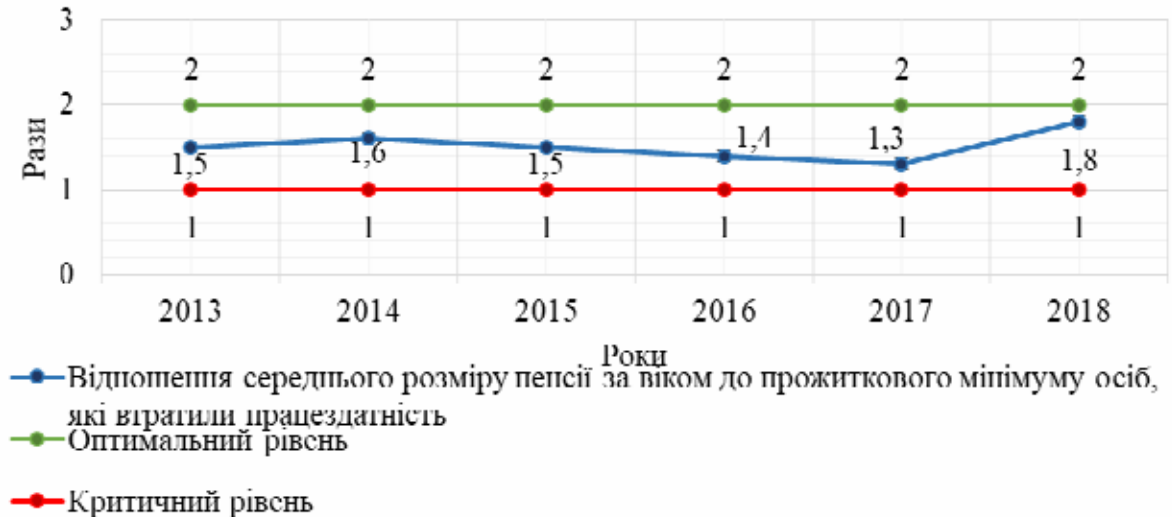

Рис. 2. Динаміка частки населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів протягом 2013—2018 рр.

Протягом 2013—2016 рр. обсяг видатків зведеного бюджету на освіту мав тенденції до зменшення і з оптимального рівня знизився до незадовільного рівня. Але у 2017 році він збільшився, порівняно з попередніми роками і дещо наблизився до задовільного рівня. Така статистика свідчить, що протягом досліджуваного періоду рівень даного показника був недостатнім. Для покращення ситуації у майбутньому, необхідно модернізувати освітню політику відповідно до вимог сучасності, збільшити видатки зведеного бюджету на освіту.

Рівень зайнятості населення у віці 15—70 років у 2013 році був на оптимальному рівні, а у 2014 році знизився і почав наблизитись до задовільного рівня. До кінця досліджуваного періоду значення даного показника знаходилося на незадовільному рівні, що відповідно вплинуло на стан соціальної безпеки у 2013 – 2018 рр. і свідчило, зокрема, про не надто високий рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 років. Така статистика спричинена незадоволенням населення низьким рівнем зарплати, важкими умовами праці.

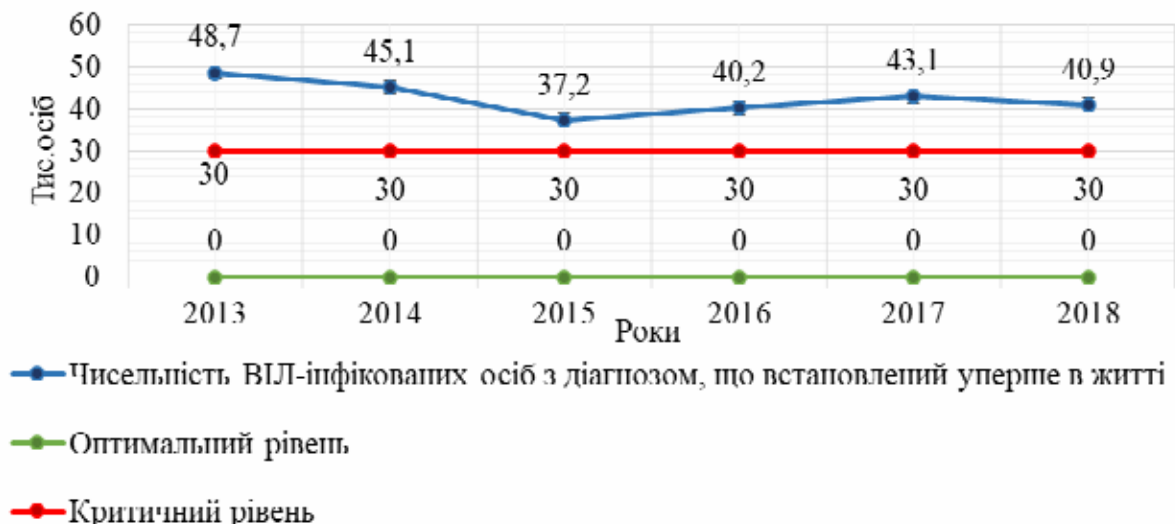
Незадовільний рівень мають 2 індикатори: відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність (має тенденції до зниження до небезпечного рівня); сума невиплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року.

Рис. 3. Динаміка відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність за 2013—2018 рр.

Проаналізувавши результати розрахунків, наведених у табл. 1, можна зробити висновок, що протягом 2013—2018 рр. значення відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність має тенденції до зменшення. Найменшого значення цей показник досяг у 2017 році (1,3 раза), яке наближене до небезпечного рівня. Так як цей показник є стимулятором, його зменшення протягом досліджуваного періоду негативно вплинуло на стан соціальної безпеки України у 2013 – 2017 рр. і свідчить, зокрема, про погіршення рівня життя пенсіонерів, про низький рівень пенсійного забезпечення внаслідок значного розшарування населення за рівнем доходів та недосконалого пенсійного законодавства. Для покращення ситуації, необхідно, перш за все, підвищити пенсії та збільшити прожитковий мінімум осіб, які втратили працездатність.

Перевищують критичний рівень аж 5 індикаторів: частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств; обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я (у 2014 – 2018 рр., а в 2013 р. – значення даного показника було на небезпечному рівні); чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті; чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті.

Рис. 4. Динаміка чисельності ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення за 2013 – 2018 рр.

Динаміка значень даного індикатора протягом досліджуваного періоду свідчить про те, що чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті у 2013 – 2018 рр. значно перевищувала критичний рівень, що негативно вплинуло на стан соціальної безпеки у цей період. Для того, щоб покращити

ситуацію у майбутньому, необхідно здійснити реформування медичної системи, зокрема, виділити більше фінансових ресурсів для лікування ВІЛ-інфікованих осіб.

Проаналізувавши динаміку чисельності хворих на активний туберкульоз з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення за 2013 – 2018 рр., можна зробити висновок про існування тенденції до зниження значення даного показника, але протягом усього досліджуваного періоду, значення цього індикатора все-одно були дуже наближені до критичного рівня. Така ситуація негативно вплинула на стан соціальної безпеки. Для того, щоб покращити ситуацію у майбутньому, необхідно здійснити реформування медичної системи, зокрема, виділити більше фінансових ресурсів для лікування хворих на активний туберкульоз.

Висновки. Найбільшими проблемами, які заважали забезпеченню високого рівня соціальної безпеки протягом досліджуваного періоду стали: фінансово-економічна криза; ризики бідності, безробіття; ризики з невиконання (заборгованості) заробітної плати працівникам; низький рівень пенсійного забезпечення; корупція; велика кількість захворювань та недостатній рівень фінансування у сфері охорони здоров'я населення тощо.

На мою думку, основними напрямками соціальної політики України щодо забезпечення належного рівня соціальної безпеки держави повинні бути такі:

- удосконалення державних соціальних стандартів та гарантій;
- реформування системи соціального захисту та соціальних послуг;
- мінімізація соціальних ризиків та небезпек;
- страхування соціальних ризиків;
- реформування системи охорони здоров'я;
- запровадження сучасних освітніх реформ;
- запровадження й реалізація заходів, що спрямовані на боротьбу з корупцією тощо.

Список літератури.

1. Завора Т. М. Аналіз та оцінка індикаторів стану соціальної безпеки України / Т. М. Завора, О. В. Чепурний // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. — 2012. — №9. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1365>

2. Скуратівський В. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення / В. Скуратівський, О. Линдюк // Соціальна і гуманітарна політика [Електронний ресурс]. — 2011. — Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-28.pdf>

3. Благун І.Г. Соціальне страхування [Текст]: навч. посібн. / І. Г. Благун, Ю. М. Кушнірчук, Р. П. Підлипна; Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів: СПОЛОМ, 2015. – 272 с.

4. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови показників [Електронний ресурс] / О.О. Давидюк. – Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23.

5. Завора Т.М. Комплексна система моніторингу соціальної безпеки регіону / Т.М. Завора, О.В. Чепурний // Соціально-економічні проблеми адаптації реального сектора в сучасних умовах: матеріали І Міжнародної наук.-практ. конф. – Донецьк: Цифрова типографія, 2013. – С. 20 – 22.

6. Завора Т.М. Теоретико-методичні підходи до оцінювання рівня національної безпеки у соціальній сфері в умовах системної трансформації / Т.М. Завора // Економіка і регіон: наук. вісн. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – № 6 (51) – С. 58 – 65.

7. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова та ін. Київ, Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

8. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі; аналіт. доп. / Ю.М. Харазішвілі, С. В. Дронь. – К. : НІСД, 2014. – 117 с.

9. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013р. №1277 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html

10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

11. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України. — К., 2018 — 541 с.

References.

1. Zavora, T.M. (2012), “Analysis and evaluation of social security indicators of Ukraine” *Efektivna ekonomika*, [Online], vol . 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1365> (Accessed 23 Oct 2019).

2. Skuratovsky, V. and Lindyuk, O. (2011), “Social security of Ukrainian society and ways of its maintenance”, *Sotsialna i humanitarna polityka*, [Online], available at: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-28.pdf> (Accessed 23 Oct 2019).

3. Blagun, I.G., Kushnirchuk, Y. M. and Podlipna, R. P. (2015), *Sotsialne strakhuvannia* [Social Insurance], SPOLOM, Lviv, Ukraine.

4. Davidiuk, O.O., (2010) "Social security: problems of theoretical analysis and construction of indicators", *C.P.S.R.*, [Online], available at: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23 (Accessed 23 Oct 2019).
5. Zavora, T.M. and Chepurnyi, O. V. (2013), "Comprehensive system of monitoring social security in the region", *Sotsialno-ekonomichni problemy adaptatsii realnoho sektora v suchasnykh umovakh* [I International Scientific and Practical Conference], Donetsk, Ukraine, pp. 20 – 22.
6. Zavora, T.M. (2015), "Theoretical and methodological approaches to assessing the level of national security in the social sphere in the context of systemic transformation", *Ekonomika i region*, vol. 6 (51), pp. 58 – 65.
7. Novikova, O. F, Sydorchuk, O. H. and Pankova, O. V. *Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky* [Social security status and prospects in Ukraine: expert assessments], LRIDU NADU, Lviv, Kyiv, Ukraine
8. Kharazishvili, Yu. M. and Dron, Ye. V. (2014), *Prohnozuvannia indyikatoriv, porohovykh znachen ta rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy u serednostrokovii perspektyvi* [Predicting indicators, thresholds and the level of economic security of Ukraine in the medium term], NISD, Kyiv, Ukraine.
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2013) "On approval of methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html (Accessed 23 Oct 2019).
10. Official site of the State Statistics Service of Ukraine available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 24 Oct 2019).
11. The State Statistics Service of Ukraine (2018), "Statistical yearbook of Ukraine for the year 2017", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_seu2017_u.pdf (Accessed 24 Oct 2019).

Стаття надійшла до редакції 28.10.2019 р.